

МОРФОЛОГІЯ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ О. ШПЕНГЛЕРА

Терещенко В. П.

*асистент кафедри історії філософії
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Головна ідея Шпенглера – історія як зміна окремих замкнених культур, яка виключає єдиний історичний прогрес. Шпенглер робить підміну поняття поступальний розвиток ідеєю круговороту, поняття закономірності – ідеєю долі. Культура є зовнішнім виявленням внутрішнього ладу душі даного народу і виражається в єдності стилю його життя і зовнішніх виявів. У підставі кожної культури лежить власна душа. Кожна культура живе властивим тільки для неї особливим життям. Вона створює свої політичні, наукові, культурні цінності. Вона нічого не може взяти з інших культур. Не існує ніякої історичної спадкоємності, ніякого впливу або запозичення. Кожна культура створила для себе «власну групу картин <...> істинних тільки для неї однієї і існуючих якраз стільки, скільки відведено самій цій культурі в реалізації її внутрішніх можливостей, коли культура добігає свого кінця, а з нею згасає творчий елемент, зображувальна сила і символіка, то залишаються тільки «порожні» формули, скелети мертвих систем». Культури – не гомогенні. Всі феномени культури, такі як архітектура, музика, наука, філософія, є сукупністю чуттєво-посталого виразу прасимволу, на якому ґрунтується кожна культура. Кожна культура є результатом реалізації одного прасимволу, який не може бути перенесеним в якусь іншу культуру. «Все вирішує вибір прасимволів у той момент, коли душа пробуджується у своєму ландшафті до самосвідомості». Сутність тієї чи іншої культури можна виявити через пізнання першофеномена, який визначає собою всю феноменологічну багатоманітність цієї культури. Способом існування культури, за Шпенглером, є доля. Він вважає, що «кожна культура володіє своєю ідеєю долі».

Філософія як момент культури живе в історичному світі, вона є історична, а отже, як і все історичне, минула. О. Шпенглер заперечує можливість одного предмета для філософій різних культур. Якщо предмет філософії історично змінюється, це зовсім не свідчить про те, що зміна її предмета спричиняє виникнення принципово нової філософії як такої. Якщо у певний історичний період не можна дати остаточні відповіді на питання, які ставить перед собою філософія, це свідчить про діалектику відносної і абсолютної істини в процесі розвитку філософії, а не про те, що філософія має сенс тільки тоді, коли вона спроможна давати остаточні істини.

Всі форми пізнання і осмислення світу, всю духовну культуру людства О. Шпенглер у кінцевому підсумку зводить до навіювань колективної душі. Жодного об'єктивного змісту культури не існує. Кожна культура має тільки власні форми, гетерогенні щодо інших культур. Якщо зміст культури повністю визначається навіюваннями колективної душі, то культура не має ніякого позасоціологічного змісту. Зміст усіх форм культури є соціально детермінованим. Шпенглер не наважується зробити цей висновок, але він прямо впливає з його концепції.

Шпенглер наполягає на тому, що кожна індивідуальна культура ставить перед філософією запитання, на які вона потребує відповіді. Запитання-відповідь можна розглядати тільки суцільно, немає запитань наскрізних для історії філософії, а відповідно, немає відповідей, які задовольняли б усі культури. «Кожна філософія є виразом свого і тільки свого часу, немає двох таких епох, які б мали однакові філософські інтенції». В історії філософії інтерес дослідника має акцентуватися не на пошуках вічних і минулих філософських

вчень, а на тому, щоб виявити життєвість тієї чи іншої філософської системи в певний історичний проміжок часу. О. Шпенглер постійно повторює одну й ту саму думку про те, що в межах певної культури аналізувати необхідно не зміст філософії, а її «внутрішню необхідність, її плідність та її символічне значення».

Обґрунтовуючи власні методологічні принципи, О. Шпенглер остаточно приймає думку, що оскільки він живе в період цивілізації, завершення і занепаду Заходу, то філософія як така, вже вичерпала себе. «Систематична філософія була завершена наприкінці XIX століття. Кант надав її крайнім можливостям значну і для західноєвропейського духу загалом завершену форму. За нею, як у Платона і Арістотеля, йде специфічно міська, не спекулятивна, а практична, іррелігійна, етично-соціальна філософія». Етична філософія завершується в XIX столітті. Тому залишається тільки «третя, у межах західного духовного світу відповідна до античного скептицизму, можливість, яка характеризується невідомим до цього часу методом порівняльної історичної морфології». «Саме морфологія як метод, – вважає Шпенглер, – залишилась єдиною можливою темою філософії». У минулому зовнішня дійсність була продуктом пізнання і приводом для етичних оцінок, для майбутнього – вона є символом. Морфологія є не що інше, як універсальна символіка. Саме тому філософ має залишити всі свої претензії на володіння всезагальними і абсолютними істинами. Свою філософію Шпенглер розглядає як вираз і відображення «лише західної душі <...> і водночас лише в її теперішній цивілізаційній стадії, чим і визначається її світоглядний зміст, її практичні наслідки і сфера її значущості». Цій стадії в античності відповідає скептична філософія доби еллінізму. «Скептична філософія доби еллінізму виступає як заперечення філософії – її вважають безцільною. На противагу цьому, ми приймаємо історію філософії як останню серйозну тему філософії».

Наукове пізнання для Шпенглера не є пізнанням або відображенням зовнішнього світу. Воно є тільки самовиявленням, самовиразом і проекцією назовні внутрішнього світу, душі людини. Для Шпенглера світ ототожнюється зі змістом знання про нього. Тому питання про об'єктивність світу, так само як і про об'єктивність знання, у межах шпенглерівської філософії немає під собою ніякого сенсу. Світ стає тотожним зі знанням. Для Шпенглера немає історії розвитку пізнання, поглиблення нашого знання, наближення його до об'єктивної реальності – для нього існує лише заміна одних уявлень іншими, які виражають не об'єктивну істину, а суб'єктивне почування і переживання. Згідно з поглядами Шпенглера пізнання, всі форми духовної культури – є релятивними, вони належать тільки до певної культури, мають значення тільки для неї. Це стосується як науки, так і філософських, моральних, релігійних або будь-яких інших уявлень.